

MIKOŁAJ LEONIENI

UZASADNIENIE WYROKU SKAZUJĄCEGO Z WARUNKOWYM ZAWIESZENIEM WYKONANIA KARY

Uwagi de lege lata i de lege ferenda

UWAGI WSTĘPNE. PROBLEM UZASADNIENIA WYROKU W ZAKRESIE
WARUNKOWEGO ZAWIESZENIA KARY W PRAKTYCE SĄDOWEJ

W praktyce sądowej na porządku dziennym są wnioski oskarżonych lub ich obrońców o warunkowe zawieszenie wykonania kary (warunkowe skazanie). Z danych naszej statystyki sądowej wynika też znamienne zjawisko nader częstego ferowania wyroku skazującego z warunkowym zawieszeniem wykonania kary¹. Zrozumiałe więc jest szczególnie doniosłe znaczenie prawidłowej praktyki sądowej w zakresie warunkowego skazania. W praktyce tej jednak obserwujemy poważne usterki.

Napotyka je w zakresie uzasadnień orzeczeń zastosowania lub odmowy zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary i przy pouczeniu skazanego o znaczeniu okresu próby. Do najczęstszych usterek motywów wyroku zawieszającego wykonanie kary zaliczyć należy: a) powołanie się wyłącznie na dodatnią prognozę indywidualną sprawy przestępstwa; b) zbytnią lakoniczność tych motywów; c) brak uzasadnienia orzeczenia zastosowania, a we właściwych przypadkach także odmowy zastosowania warunkowego skazania. Sądy często nie uwydatniają oceny niebezpieczeństwa czynu i zadań (celów) warunkowo zawieszanej kary; zamiast konkretnych rozważań powołują się one na tekst ustawy (zwykle na treść przepisu § 2 art. 61 k.k.) lub ograniczają się do ustalenia niektórych elementów dodatniej prognozy sprawy, najczęściej jego uprzedniej niekaralności, dobrej opinii, skruchy, w następstwie zaś — traktowania go jako tzw. przestępcy okolicznościowego (Gelegenheitsverbrecher)². Nierzadkim, a znamionym dla praktyki sądowej objawem jest również wspomniany brak uzasadnienia orzecze-

¹ Por. M. Leonieni, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary. Podstawy stosowania*, Warszawa 1961, s. 10, 140.

² Por. Uchwałę Izby Karnej SN z dnia 16 X 1957 r., Zb. Urz. 1958, nr 1.

nia zastosowania lub odmowy zastosowania zawieszenia wykonania kary. Tego rodzaju motywy wyroku nie są oczywiście wystarczające z punktu widzenia ustawy (§ 2 art. 61 k.k. w związku z art. 54 k.k. i art. 384 pkt 2, art. 339 § 2 k.p.k.). Motywy te nie spełniają swej wychowawczej roli i utrudniają kontrolę judykacyjną sądowi rewizyjnemu co do warunkowego skazania.

Warto tu nadmienić, że ogłaszając wyrok skazujący warunkowo i stosując przy tym rygor wynikający z przepisu art. 62 § 2 k.k., sądy z reguły nie pouczają należycie skazanego o treści i znaczeniu warunkowego skazania oraz o sensie obowiązków próby, zwłaszcza naprawienia zrządzonej przestępstwem szkody^{2a}. Sądy więc nie korzystają z możliwości podważenia wadliwego, a rozpowszechnionego przekonania o warunkowym skazaniu jako rodzaju uniewinnienia, faktycznej bezkarności, darowania kary itp. Nie tłumaczą bowiem one szerokich uprawnień sądu co do odwołania zawieszanej kary; nie wyjaśniają zarazem należycie doniosłego znaczenia zatarcia skazania, pełnej rehabilitacji społecznej sprawcy jako następstwa upływu pomyślnej próby.

Przedstawiona praktyka sądowa pomniejsza wydatnio profilaktyczną, wychowawczą i represyjną rolę wysoce humanitarnej instytucji warunkowego skazania; praktyka ta osłabia jej tak specjalno-prewencyjne, jak i ogólnoprewencyjne oddziaływanie³. Znależenie środków zmiany powyższego ujemnego stanu rzeczy wymaga choćby zwięzłej prawno-porównawczej analizy tendencji ustawodawstwa, rozważenia stanowiska judykatury Sądu Najwyższego oraz teorii prawa i procesu karnego co do sposobu rozstrzygania poruszonego problemu. Analiza powyższa umożliwi nam poczynienie nieodzownych wniosków *de lege lata* i *de lege ferenda*, aktualnych zwłaszcza w okresie opracowywania przepisów projektu kodeksu karnego PRL.

OBOWIĄZEK UZASADNIENIA WYROKU SĄDOWEGO W PRZEDMIOCIE WARUNKOWEGO ZAWIESZENIA WYKONANIA KARY W USTAWODAWSTWIE

Dla rozwiązania poruszonego w tytule problemu nieobojętne jest ustawowe ujęcie prawnej istoty i podstaw (przesłanek) warunkowego skazania. Właściwemu określeniu obowiązku, a zwłaszcza sposobu uza-

^{2a} Powyższe pouczenie skazanego ma doniosłe znaczenie z punktu widzenia wychowawczych i represyjnych zadań omawianego wyroku oraz samej instytucji warunkowego skazania. Z tych też względów zagadnieniu temu, wykraczającemu poza ramy obranego tematu, poświęcamy jednak uwagę w dalszych naszych rozważaniach.

³ M. Ragiński, *Wospitatelnaja rol sowietskogo suda (po ugołownym dziełam)*, Moskwa 1959, s. 99; J. Śliwowski, *Prawo karne*, cz. II: *Zagadnienie kary i przepisy jej dotyczące*, Toruń 1960, s. 96.

sadnienia wyroku sądowego w przedmiocie warunkowego skazania sprzyjają bardziej te ustawy i projekty ustaw, które ujmując warunkowe skazanie jako szczególną formę wymiaru kary, uzależniają je nie tylko od rozważań dodatkowej prognozy indywidualnej i zadań prewencji specjalnej, lecz także od oceny stopnia niebezpieczeństwa czynu i zadań kary, zwłaszcza — wymagań zapobieżenia ogólnego. Wzory godne rozważenia zawierają np. przepisy: k.k. Argentyny z 1922 r., ustawy NRF z 1953 r. (pkt 1 ust. 3 § 23)⁴, ustawy austriackiej z 1949 r. w red. ustawy z 1952 r. (ust. 1 § 1) oraz projektów k.k. Czechosłowacji z 1926 r., Szwecji z 1956 r.⁵, NRF z 1960 r. (§ 72)⁶, a w ustawodawstwie socjalistycznym: k.k. Czechosłowacji z 1950 r., Węgier z 1950 r. (§ 55)⁷, Jugosławii z 1951 r. w red. ustawy z 1959 r. (art. 48)⁸, projektu k.k. PRL z 1956 r. (§ 2 art. 66) i ustawy NRD z 1957 r. (§ 1 ust. I)⁹. Na innym miejscu szerzej omówiliśmy słuszność tego rodzaju ustawowej koncepcji warunkowego skazania¹⁰. Przyznać jednak trzeba, że również w ustawodawstwie oraz w teorii prawa i procesie karnego krajów o odmiennym od postulowanego przez nas sposobu sformułowania w ustawie istoty i podstaw warunkowego skazania nierzadko podkreśla się duże kryminalno-polityczne znaczenie obowiązku uzasadnienia orzeczenia zastosowania, jak i odmowy zastosowania warunkowego skazania, oraz pouczenia przez sąd skazanego warunkowo o treści wyroku, obowiązkach w okresie zawieszenia i o wyniku próby¹¹. W ustawodawstwie omawiany obowiązek unormowany jest niejednolicie. Przewidują go zwłaszcza ustawy procesowe, a nawet ustawy karne.

⁴ Por. H. Welzel, *Das deutsche Strafrecht*, wyd. 6, Berlin 1958, s. 211, 212.

⁵ Por. T. Sellin, *The Protective Code. A Swedisch Proposal*, Stockholm 1957, s. 21.

⁶ Ust. 1 § 72 cytowanego projektu z 1960 r. brzmi: „Strafaussetzung wird nicht angeordnet, wenn das Mass der Schuld des Täters oder die Aufgabe der Strafe der Begehung von Straftaten entgegenzuwirken die Vollstreckung gebietet“.

⁷ Cytowany k.k. węgierski umieszcza warunkowe skazanie w rozdziale pt. „Wymiar kary“.

⁸ Por. The New Yugoslav Law, *Biuletyn Prawa i Ustawodawstwa*, lipiec—grudzień 1959, s. 21.

⁹ Por. H. Benjamin, *Sozialistische Strafrecht*, Neue Justiz 1957, nr 24. Por. przyp. 29.

¹⁰ Por. M. Leonieni, op. cit., 18—47, 88—134.

¹¹ M. Ragiński, op. cit., s. 89, 99. W literaturze zachodniej: H. Donnedieu de Vabres, *Precis de droit criminel*, Paris 1946, s. 637; V. Schvander, *Das Schweizerische Strafgesetzbuch*, Zürich 1952, s. 148; B. Widmer, *Der bedingte Straferlass unter besonderen Berücksichtigung der Gerichtspraxis des Kantons Aargau*, Lungern 1346, s. 109.

USTAWODAWSTWO BURŻUAZYJNE

Prawo karne — materialne

Przechodząc do ogólnego zarysu poruszonej kwestii w ustawodawstwie burżuazyjnym, przytoczmy na wstępie obowiązujący na terenie byłego zaboru austriackiego do wejścia w życie k.k. z 1932 r. przepis art. 7 ustawy z dnia 10 VI 1926 r. o warunkowym zawieszeniu wykonania kary (Dz. U. nr 61, poz. 354). Przepis ten wymagał uzasadnienia „orzeczenia w przedmiocie warunkowego zawieszenia wykonania kary”; dotyczył on zatem obowiązku umotywowania tak zastosowania, jak i odmowy zastosowania warunkowego skazania. Uzasadnienia orzeczenia zastosowania zawieszenia wykonania kary wymagają także np. belgijska ustawa z dnia 31 V 1888 r. (w red. ustawy z dnia 26 IX 1926 r.), k.k. rumuński z 18 III 1936 r. (art. 65), k.k. grecki z 1951 r. (pkt 2 i pkt 4 art. 100) i k.k. szwajcarski z 21 XII 1937 r. w brzmieniu ustalonym przez ustawę z dnia 5 X 1950 r. (pkt 2 art. 41). Trzeba tu dodać, że na podstawie przepisu pkt 2 art. 41 k.k. szwajcarskiego, w szwajcarskiej teorii i w praktyce prawa karnego wyraża się przekonanie o obowiązku sądu motywowania orzeczenia nie tylko w razie zastosowania, lecz i w przypadku odmowy zastosowania warunkowego skazania¹². Wyżej już wzmiankowaliśmy o tym, że niektóre ustawy karne nie poprzestają na unormowaniu obowiązku orzeczenia zastosowania lub odmowy zastosowania warunkowego skazania, lecz zobowiązują one nadto sąd do pouczenia skazanego o treści i celu warunkowego skazania, obowiązkach w okresie zawieszenia i o skutkach próby. Takie właśnie przepisy zawiera np. kodeks turecki z 1 III 1926 r. (art. 94) oraz ustawy: francuska z 24 I 1923 r., fińska z 23 XII 1948 r. (§ 8) i cytowana wyżej ustawa austriacka z 1949 r. w red. ustawy z 1952 r. (§ 5 ust. 2 i ust. 3)^{12a}. Przepisy tej ostatniej ustawy zobowiązują przy tym sąd do ustnego pouczenia skazanego o znaczeniu warunkowego skazania, zaś po uprawomocnieniu się wyroku skazującego z zawieszeniem wykonania kary — do doręczenia nadto skazanemu pisemnego, w zrozumiałych dlań słowach sporządzonego, uzasadnienia istotnej treści tego wyroku, nałożonych na skazanego obowiązków próby i powodów odwołania zawieszenia wykonania kary¹³. Według ustawodawstwa angielskiego, sąd powinien

¹² V. Schwander, op. cit., s. 148: „Der Richter muss die Bewilligung und die Verweigerung des bedingten Strafvollzuges begründen”. Por. B. Widmer, op. cit., s. 109, 110.

^{12a} Jest to odrębna ustawa karna o warunkowym skazaniu.

dokładnie wyjaśnić warunkowo skazanemu sens nakazu oddania go pod dozór ochronny (tzw. probation order)¹⁴.

Prawo karne procesowe

Omawianą kwestią zajmują się również ustawy procesowe. Takie przepisy znajdujemy np. we francuskim kodeksie postępowania karnego w brzmieniu ustawy z dnia 1 III 1959 r. (art. 734 i art. 737)¹⁵ i w kodeksie postępowania karnego NRF w red. noweli z dnia 11 VI 1957 r. (§ 267 pkt III i § 268ª pkt I i II). Szczegółowe i zharmonizowane z ustawą karną NRF z 1953 r. (§ 24) są zwłaszcza przepisy k.p.k. NRF. Zobowiązują one sąd do umotywowania w wyroku zastosowania warunkowego skazania, a w razie zgłoszenia na rozprawie sądowej wniosku o zastosowanie warunkowego skazania, przepisy te wymagają sporządzenia także uzasadnienia odmowy orzeczenia warunkowego skazania¹⁶. Należy tu dodać, że w niemieckiej teorii procesu karnego nie wymaga się zgłoszenia *expressis verbis* wniosku o warunkowe zawieszenie wykonania kary; za równorzędną z takim wnioskiem uznaje się prośbę o wydanie łagodnego wyroku lub tylko o wymierzenie kary grzywny¹⁷. Spotkać można przy tym przekonanie, że niezastosowanie warunkowego skazania i w związku z tym pominięcie uzasadnienia odmowy warunkowego zawieszenia wykonania kary (w razie istnienia podstaw do jego zastosowania) stanowi naruszenie przede wszystkim zasad prawa karnego materialnego¹⁸. Ponadto omawiane przepisy k.p.k. NRF nakładają na przewodniczącego rozprawy sądowej obowiązek dokładnego poucze-

¹³ L. Tlapek, E. Serini, *Die österreichische Strafprozessordnung in der Fassung der Kundmachung der Bundesregierung vom 20 April 1960 samt den wichtigsten Nebengesetzen*, wyd. 4, Wien 1960, s. 446, 447.

¹⁴ R. M. Jackson, *The Machinery of Justice in England*, Cambridge 1942, s. 163.

¹⁵ P. Bouzat, *Premiers aperçus sur les réformes pénales en France*, Odbitka z Rivista Italiana di diritto e procedura penale 1959, nr 1, s. 15; A. Götz, *Die Resozialisierung Verurteilter im neuen französischen Strafprozessrecht*, Juristenzeitung 1960, nr 5—6, s. 161, 162.

¹⁶ Pkt III § 267 cytowanej ustawy brzmi: „Die Urteilsgründe müssen ferner ergeben, weshalb die Strafe zur Bewährung ausgesetzt oder einem in der Verhandlung gestellten Antrag entgegen nicht ausgesetzt worden ist”. Por. E. Schmidt, Lehrkommentar zur Strafprozessordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz, cz. 2, Göttingen 1957, s. 744, 787.

¹⁷ O. Schwarz przy współdziale G. Schwarza, *Strafprozessordnung mit Gerichtsverfassung und Nebengesetzen*, wyd. 20, Monachium—Berlin 1957, s. 283: „Die Strafaussetzung zur Bewährung und ihre Ablehnung sind in den Urteilsgründen entsprechend den mildernden Umständen zu behandeln, sodass als »Antrag«, schon die Bitte um milde Beurteilung genügt [...] oder um bloße Geldstrafe”.

¹⁸ Por. E. Schmidt, op. cit., s. 786.

nia skazanego o znaczeniu orzeczenia zawieszenia wykonania kary, o okresie tego zawieszenia, obowiązkach (Auflagen) skazanego w tym okresie i o odwołaniu warunkowego zawieszenia w razie niedopełnienia przez skazanego nałożonych nań obowiązków próby.

USTAWODAWSTWO ZSRR I KRAJÓW DEMOKRACJI LUDOWEJ

Prawo karne materialne

Obowiązek uzasadnienia orzeczenia warunkowego skazania ustala np. k.k. rumuński z 1936 r. w red. ustawy z dnia 20 V 1955 r. i z 1960 r. (pkt 3 art. 65). Duże znaczenie przywiązuje się do omawianej kwestii w ustawodawstwie radzieckim. Przepisy art. 38 „Podstawowych zasad ustawodawstwa karnego ZSRR i republik związkowych” z dnia 25 XII 1958 r. i wydanych w oparciu o ten przepis odpowiednich postanowień kodeksów republik związkowych (np. art. 44 obowiązującego z dniem 1 I 1961 r. k.k. RSFR¹⁹) nakazują sądowi motywowanie orzeczenia zastosowania warunkowego skazania. Ponadto, zgodnie z wytycznymi Plenum Sądu Najwyższego ZSRR z dnia 19 XII 1959 r. i z dnia 26 III 1960 r. oraz poglądami radzieckiej teorii prawa karnego²⁰, sąd ma obowiązek uzasadnienia w wyroku także odmowy zastosowania warunkowego skazania, a to w razie nieprzychylenia się do wniosku o warunkowe zawieszenie wykonania kary, zgłoszonego w myśl cytowanego art. 38 „Podstawowych zasad” przez organizację społeczną lub środowiskowy kolektyw pracujących. Chodzi o to, że uwzględniając zgłoszony wniosek, sąd może zobowiązać w wyroku wspomniane organizacje lub kolektywy do roztoczenia nad warunkowo skazanym opieki, celem jego poprawy i resocjalizacji²¹. Doceniając nader pozytywnie w tym zakresie rolę organizacji społecznych i kolektywów pracujących, wyraża się zatem przekonanie o obowiązku sądu szczególnie wnikliwego rozważania ich wniosku o zastosowanie warunkowego skazania i, w razie nieuwzględnienia tego wniosku, motywowania w wyroku odmowy zawieszenia wykonania kary²². Wreszcie, w radzieckiej teorii prawa karnego i w orzecznictwie Sądu Najwyższego ZSRR podkreśla się także społeczną doniosłość z punktu widzenia zadań kary, a zwłaszcza wychowawczej roli

¹⁹ Por. B. Nikiforowa, *Nowyj Ugolownyj Kodeks RSFSR — ważny etap w rozwoju sowieckiego ugodownego prawa*, Soc. Zakonnost 1960, nr 18, s. 8—10.

²⁰ A. Szlapocznikow, *Tolkowanije ugodownogo zakona*, Moskwa 1960, s. 136.

²¹ B. Utiewski, *Nowyje formy i metody borby s priestupnostju i licznost' priestupnika*, Soc. Zakonnost 1960, nr 2, s. 14—18.

²² M. Jakubowicz, *O niekotorych woprosach primienienija sudami uslownogo osużdienija*, Sowietskoje Gosudarstwo i Prawo 1960, nr 10, s. 101.

instytucji warunkowego skazania, należytego wyjaśnienia przez sąd skazanemu sensu warunkowego zawieszenia wykonania kary, okresu próby, obowiązków w tym okresie i wyniku próby²³. Należy zaznaczyć, iż do czasu wydania „Podstawowych zasad” z 1958 r. radzieckie ustawodawstwo wyraźnie nie ustalało omawianego obowiązku uzasadnienia orzeczenia o zastosowaniu warunkowego skazania. Radziecka teoria prawa karnego i judykatura Sądu Najwyższego ZSRR nie wątpiły wszakże o istnieniu takiego obowiązku na tle wykładni przepisu art. 51 k.k. RFSRR z dnia 22 XI 1926 r. (i analogicznych przepisów k.k. republik związkowych)²⁴.

Prawo karne procesowe

W socjalistycznym prawie procesowym odróżnić można trzy stanowiska co do omawianego obowiązku uzasadnienia zastosowania orzeczenia warunkowego skazania.

a) W przeciwieństwie do przepisów k.p.k. RFSRR z 1922 r., które przewidywały obowiązek uzasadnienia wyroku (art. 388), przepisy do niedawna obowiązującego k.p.k. RFSRR w red. z 1923 r. (art. 333—335) żądają jedynie wskazania w wyroku podstawy prawnej wymiaru kary i ewentualnego jej złagodzenia, w szczególności — orzeczenia warunkowego skazania. Analogicznie postanawiają przepisy k.p.k. mongolskiego z 1949 r. (art. 359), koreańskiego z 1950 r. (art. 234, 235), czechosłowackiego z 1950 r. (ze zmianami z 1952 r.) i w red. ustawy z 1956 r. (§§ 26, 27)²⁵, oraz albańskiego z 1953 r. (art. 291, 292). Należy zaznaczyć, że w radzieckiej teorii procesu karnego i w judykaturze Sądu Najwyższego ZSRR od dawna wyraża się jednak przekonanie o nieodzowności uzasadnienia wyroku zarówno w części dotyczącej ustalenia winy, jak i orzeczenia o karze, a w szczególności — warunkowego skazania²⁶. Obecnie zaś omawiany obowiązek *expressis verbis* ustala przepis art. 43 „Głównych zasad sądowego postępowania karnego ZSRR i republik związkowych” z dnia 25 XII 1958 r. oraz oparte na tym przepisie posta-

²³ M. Ragiński, *Institut obszczestwiennogo poruczitelstwa kok miera prieduprieżdienija prawonaruzenij i pieriewospitanija prawonaruzytielej*, Sowietskoje Gosudarstwo i Prawo 1959, nr 10, s. 72.

²⁴ B. Utiewski, *Sowietskoje ugotownoje prawo. Obszczaja czast* pod red. M. Czchikwadze, Moskwa 1959, s. 335.

²⁵ W. Czugunow, *Ugotownyj process Czechosłowackoj Riespubliki*, Moskwa 1956, s. 113.

²⁶ W. Dorochow, W. Mikołajew, *Obosnowannost' prigowora*, Moskwa 1959, s. 157, 203—205, 227, 231.

nowienia nowych k.p.k. radzieckich republik związkowych. Przepisy np. obowiązującego z 1961 r. k.p.k. RSFRR przewidują uzasadnienie orzeczenia warunkowego zawieszenia wykonania kary (art. 314) i wysyłanie odpisu uzasadnionego wyroku wyżej wymienionym organizacjom społecznym lub kolektywom pracujących, zobowiązanym do roztoczenia nad warunkowo skazanym dozoru ochronnego i troski o jego poprawę i resocjalizację (art. 304)²⁷.

b) Spośród ustaw procesowych krajów demokracji ludowej wyraźnie zobowiązują sąd do uzasadnienia orzeczenia zastosowania warunkowego skazania np. k.p.k. bułgarski z 1952 r. (pkt „w” art. 210 w zw. z art. 213) i jugosłowiański z 1953 r. pkt 4 art. 330 w zw. z art. 331, 335). Należy zaznaczyć, że bułgarski k.p.k. zobowiązuje sąd orzekający do rozważenia istnienia podstaw do zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary (pkt „w” art. 210)²⁸. W myśl zaś jugosłowiańskiego k.p.k. przewodniczący rozprawy sądowej, po ogłoszeniu wyroku skazującego, może uprzedzić skazanego o treści i znaczeniu warunkowego skazania i obowiązkach próby (art. 333).

c) W niektórych krajach demokracji ludowej przepisy kodeksu postępowania karnego mówią natomiast ogólnie o obowiązku uzasadnienia orzeczenia co do: wymiaru kary (pkt 6 art. 322 k.p.k. rumuńskiego z 1936 r. w red. ustaw z 1956 r. i z 1957 r. oraz ust. 2 § 223 k.p.k. NRD z 1952 r.)²⁹, oraz kary i innych postanowień podjętych w związku z orzeczeniem kary (ust. 3 i ust. 4 § 184 k.p.k. węgierskiego z 1951 r. w red. ustawy z 1954 r.)³⁰.

Podobnie i w naszym ustawodawstwie omawiany obowiązek sądu opiera się na ogólnym przepisie § 2 art. 339 k.p.k. o uzasadnieniu wymierzonej kary. Przepisy art. 61—64 k.k. z 1932 r. nie zawierają natomiast w tym względzie żadnych wskazań³¹. Warto dodać, że projekty k.k. PRL z 1951 r. i z 1956 r. nie postulowały w tym kierunku żadnych zmian obowiązującej ustawy. Uwaga ta dotyczy również przepisów projektów k.k. PRL z 1963 r. (art. 78—85) i k.p.k. PRL z 1963 r. (art. 400 §2).

²⁷ M. Ragiński, G. Minkowski, *Ugolowno-processualnyj Kodeks Rossijskoj Fiedieracji*, Soc. Zakonnost' 1960, grudzień, s. 19, 24.

²⁸ Por. M. Krasnopolina, *Osnownyje woprosy ugolownogo prawa Narodnoj Riespubliki Bolgarii*, Moskwa 1960, przyp. 1 na s. 120.

²⁹ Ustawa NRD z 1957 r. (§ 1 ust. 1) ujmuje warunkowe skazanie jako odrębny rodzaj kary.

³⁰ *Ugolowno-processualnoje zakonodatelstwo zarubieźnych gosudarstw*, Sbornik, pod red. D. Kariewa, Moskwa 1956, s. 68, 170, 444, 643, 791.

³¹ M. Leonieni, op. cit., s. 92—94.

OBOWIĄZEK UZASADNIENIA ORZECZENIA SĄDOWEGO W PRZEDMIOCIE
WARUNKOWEGO ZAWIESZENIA WYKONANIA KARY W JUDYKATURZE
SĄDU NAJWYŻSZEGO

W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

W międzywojennym orzecznictwie naszego Sądu Najwyższego przeważało przekonanie:

a) o istnieniu obowiązku uzasadnienia wyroku w zakresie orzeczenia zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary;

b) o braku natomiast takiego obowiązku w razie odmowy zastosowania zawieszenia wykonania kary, z wyjątkiem gdy obrona oskarżonego lub rewizja obrony sprowadzały się do wniosku o warunkowe skazanie i dowodzenia istnienia ku temu warunków, oraz gdy sąd odwoławczy uchylił warunkowe zawieszenie wykonania kary, zastosowane i umotywowane przez sąd I instancji.

W wymienionym orzecznictwie nie brak wskazań ścisłego związku warunkowego zawieszenia z wymiarem kary; najczęściej jednak ujmuje się je jako środek polityki kryminalnej, ekonomii penitencjarnej, sposób wykonania kary stosowany w razie ustalenia dodatniej prognozy indywidualnej. Podkreśla się, że warunkowe zwolnienie od kary jest odstępstwem, „wyjątkiem od zasady karania” za przypisane przestępstwo. Orzeczenie zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary wymaga przeto zawsze uzasadnienia. Inaczej natomiast jest w przypadku odmowy zastosowania zawieszenia wykonania kary. Odmowa ta oznacza „pozostanie na normalnej drodze prawa”; oznacza ona nieskorzystanie przez sąd z pozostawionego jego całkowicie swobodnemu uznaniu — prawa zastosowania lub niezastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary³². „Zawieszenie wykonania kary nie przestaje być nigdy prawem sądu całkowicie pozostawionym jego uznaniu, nawet przy istnieniu w sprawie warunków wymienionych w § 2 art. 61 k.k.”³³. Słuszność odmowy warunkowego zawieszenia wykonania kary nie ulega sprawdzeniu w postępowaniu kasacyjnym³⁴. „Niezastosowanie zawieszenia kary jest samo przez się odmowną odpowiedzią na wniosek strony w tej mierze i nie wymaga ani osobnego postanowienia, ani umotywowania”³⁵. Sąd Najwyższy stoi na takim stanowisku w licznych orzeczeniach. W niektórych jednak orzeczeniach, poczynając od 1933 r., ze względów proce-

³² Zb. Urz. nr 65/2,2, 43/25, 149/27, 51/34, 422/35, 258/37.

³³ Zb. Urz. nr 422/35.

³⁴ Zb. Urz. 2,17/35, 267/36, 312/37, 9/38; S. Glaser, *Jest czy nie jest powodem kasacyjnym. Na marginesie orzeczeń SN w przedmiocie art. 61 k.k. i art. 379 k.p.k.*, Głos Sądownictwa 1938, nr 2, s. 122—126.

³⁵ Zb. Urz. nr 51/34.

duralnych rozwija się pogląd inny; uznaje on za konieczne uzasadnienie, wyżej w punkcie b) wymienionej odmowy zastosowania warunkowego skazania³⁶, wymaga przy tym, aby. to uzasadnienie zgodne było z § 2 art. 61 k.k. i art. 379 § 2 k.p.k. (obecny art. 339 § 2 k.p.k.)³⁷.

W POLSCE LUDOWEJ

Judykatura Sądu Najwyższego w Polsce Ludowej — wychodząc, rzecz jasna, z odmiennych założeń ideologicznych oraz właściwszego rozumienia istoty i podstaw warunkowego skazania — rozwija przedstawione wyżej stanowisko co do obowiązku i sposobu uzasadnienia orzeczenia w przedmiocie warunkowego zawieszenia wykonania kary. W orzecznictwie bowiem Sądu Najwyższego i Najwyższego Sądu Wojskowego powoli, lecz coraz bardziej zyskiwać zdaje się uznanie przekonania o tym, że warunkowe zawieszenie jest szczególną formą wymiaru kary i że uzasadnienie orzeczenia jego zastosowania zawsze, a we właściwych przypadkach (wyżej opisanych — pkt b, i niżej — także pkt b) również umotywowanie odmowy zastosowania warunkowego skazania należy do podstawowych procesowych obowiązków sądu³⁸.

a) W orzecznictwie tym coraz częściej przyjmuje się dodatnią ocenę osobowości sprawcy za konieczny, lecz nie wyłączny warunek zastosowania zawieszenia wykonania kary.

b) Zastosowanie warunkowego skazania, wprowadzie przy dodatniej prognozie indywidualnej, lecz znacznym niebezpieczeństwie czynu i potrzebie wykonania kary ze względu na zadania kary, zwłaszcza wymagania zapobieżenia ogólnego, stanowiłoby obrazę zasad przepisów ustawy (art. 61 w zw. z art. 54 k.k. w brzmieniu zmienionym treścią art. 384 pkt 2 k.p.k.) i założeń polityki karnej³⁹. Ale też i przeciwnie. Naruszeniem tychże zasad i założeń może stać się odmowa warunkowego zawieszenia wykonania kary przy dodatniej prognozie indywidualnej w razie nieznacznej szkodliwości czynu i zbędności efektywnego wykonania kary⁴⁰.

c) Uznając zaś warunkowe zawieszenie za formę wymiaru kary, nie pozostawioną więc „wyłącznie swobodnemu uznaniu sądu”, zasadnie żąda się od sądu uzasadnienia orzeczenia zastosowania warunkowego zawieszenia, a w szczególnych przypadkach (opisanych wyżej) także odmowy warunkowego zawieszenia wykonania kary. Tak więc np. Sąd Najwyższy⁴¹ w wyroku z dnia 30 XII 1957 r. (IV K. 1057/57) dobitnie

³⁶ Zb. Urz. nr 209/33 i nr 140/35. ³⁷ Zb. Urz. nr 295/37 i nr 50/38.

³⁸ Por. M. Leonieni, op. cit., s. 96—119, analiza judykatury Sądu Najwyższego. 39 wyrok SN z dnia 31 V 1950 r., Państwo i Prawo 1950, nr 11, s. 195.

⁴⁰ Wyrok SN z dnia 8 V 1950 r., Zb. Urz. nr 10/50.

⁴¹ Nowe Prawo 1958, nr 6, s. 136.

stwierdza: „Instytucja zawieszenia wykonania kary jest instytucją szczególną wymiaru kary [...]. Nakłada to szczególny obowiązek uzasadnienia zastosowania tej instytucji [.. .]”. W analogicznej płaszczyźnie znajdują się też pogłębione rozważania postanowienia Najwyższego Sądu Wojskowego z dnia 2 III 1960 r. (Rw. 202/60), zasadnie zaliczające warunkowe zawieszenie do „takich szczególnych form wymiaru kary, jak np. nadzwyczajne złagodzenie kary”⁴². Sąd Najwyższy niejednokrotnie zaznacza, że uzasadnienie orzeczenia zastosowania warunkowego skazania powinno wykazać istnienie dodatniej prognozy indywidualnej i brak przeciwwskazań ze strony zadań kary, zwłaszcza wymagań prewencji ogólnej. Uzasadnienie orzeczenia zastosowania warunkowego skazania za czyny z ustaw o zagarnięciu mienia społecznego i o aspekcie chuligańskim powinno nadto ustalić słuszność wyjątkowego zastosowania warunkowego skazania⁴³. W orzecznictwie omawianym natomiast nie spotykamy wyraźnego omówienia kwestii obowiązku uzasadnienia odmowy zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary. Stanowisko takie jednak wynika, naszym zdaniem, z ujęcia w powołanym orzecznictwie istoty warunkowego zawieszenia jako szczególnej formy wymiaru kary i obowiązku uzasadnienia wymiaru kary w naszym systemie rewizyjnym. Omawiane przeto stanowisko Sądu Najwyższego i Najwyższego Sądu Wojskowego można by, sądzimy, ująć następująco: odmowa zastosowania warunkowego skazania — tak jak i niezastosowanie innych nadzwyczajnych bądź szczególnych form wymiaru kary, służących indywidualizacji odpowiedzialności (np. nadzwyczajnego złagodzenia kary^{44, 45}) — w razie istnienia ku temu konkretnych okoliczności sprawy

⁴² Wojskowy Przegląd Prawniczy 1960, nr 3, s. 387—389.

⁴³ Wyrok SN z dnia 29 X 1959 r., V K. 955/59. Zb. Urz. nr 40/60. Por. Uchwałę Całej Izby Karnej SN w Zb. Urz. nr 37/62. Por. J. Bafia, *Odpowiedzialność karna za przestępstwa przeciw własności społecznej*, Warszawa 1960, s. 64.

⁴⁴ Należy uzasadnić zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary (wyrok SN z dnia 5 XII 1957 r., Nowe Prawo 1958, nr 10, s. 134) lub odmowę jego zastosowania (wyrok SN IV K. 711/57, cyt. S. Kalinowski, M. Siewierski, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 1960, s. 985). Por. też wyrok SN z dnia 12 IV 1949. Państwo i Prawo 1949, nr 11, s. 153. Analogicznie SN w Zb. Urz. nr 269/36. Stanowisko to podziela J. Paweł, *Problematyka przestępstwa z art. 1 § 2 ustawy z 18 VI 1959 r.*, Biuletyn Min. Sprawiedliwości 1960, nr 11, s. 24. Odmienne J. Bafia, op. cit., s. 44—46, a w okresie międzywojennym J. Makarewicz, *Kodeks karny*, wyd. 5, Lwów 1938, s. 215.

⁴⁵ W nauce i praktyce sądowej nie ma jednolitego rozumienia szeregu zagadnień dotyczących tzw. nadzwyczajnych bądź szczególnych form wymiaru kary, zwłaszcza obowiązku uzasadnienia odmowy: zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary, uwolnienia od kary, zaliczenia okresu aresztu tymczasowego. Por. przyp. 44 i 59^a.

lub złożenia odpowiedniego wniosku wymaga również właściwego uzasadnienia wyroku w części dotyczącej orzeczenia o karze.

Dla ścisłości podkreślić jednak należy wyraźnie tę okoliczność, że obok wymienionych wyżej — spotkać można orzeczenia Sądu Najwyższego o treści zasadniczo odmiennej. Uzasadniają one:

a) uzależnienie warunkowego zawieszenia wyłącznie od dodatknej oceny osobowości sprawcy⁴⁶;

b) uznają je li tylko za sposób wykonania kary⁴⁷;

c) przyjmują „swobodne uznanie sądu” co do warunkowego zawieszenia lub niezawieszenia wykonania kary⁴⁸;

d) wymagają w następstwie uzasadnienia orzeczenia zastosowania warunkowego zawieszenia, nie uznają zaś obowiązku uzasadnienia odmowy jego zastosowania.

Sąd Najwyższy zajmuje takie stanowisko niekiedy w orzeczeniach, które skądinąd prawidłowo ujmują istotę i podstawy warunkowego skazania, jak np. we wpisanym do księgi zasad prawnych postanowieniu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 27 II 1948 r.⁴⁹. Na powyższą rozbieżność judykatury Sądu Najwyższego poważnie wpłynęło niejasne jednak ujęcie w ustawie istoty prawnej i podstaw stosowania warunkowego skazania oraz brak wyraźnego w tej ustawie unormowania obowiązku uzasadniania wyroku w zakresie warunkowego zawieszenia wykonania kary. Oczywiście, opisana niejednolitość wskazań judykatury Sądu Najwyższego z kolei oddziałuje niekorzystnie na orzecznictwo sądów powiatowych i sądów wojewódzkich.

OBOWIĄZEK UZASADNIENIA ORZECZENIA SĄDOWEGO W PRZEDMIOCIE WARUNKOWEGO ZAWIESZENIA WYKONANIA KARY W TEORII PRAWA I PROCESU KARNEGO

W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

W okresie międzywojennym nie brakło w teorii prawa karnego poglądu na warunkowe zawieszenie jako na formę wymiaru kary i potrzebę stosowania go na podstawie oceny znamion osobowości sprawcy i zadań kary⁵⁰. Nie brakło też przekonań o nieodzowności orzeczenia warunkowego zawieszenia w przypadku ustalenia dodatknej prognozy

⁴⁶ 47 i 48 Z nowszych orzeczeń omawianego rodzaju por. wyrok SN z dnia 29 XII 1960 r. (IV K. 397/60), Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Karne i Cywilne 1961, z. 4, s. 5 i 6.

⁴⁹ Zb. Urz. nr 30/48. Por. też wyrok SN z dnia 17 IX 1961 r., Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Karne i Cywilne 1958, z. 1, s. 22.

⁵⁰ Szerzej por. M. Leonieni, op. cit., s. 119—433.

indywidualnej⁵¹. W omawianym okresie⁵² było jednak rozpowszechnione i wyraźnie przeważało (mające i dziś poważnych zwolenników^{52a}) przekonanie o uzależnieniu warunkowego skazania li tylko od dodatniej prognozy indywidualnej i „swobodnego uznania sądu” co do zawieszenia lub odmowy zawieszenia wykonania kary. Przytoczone poglądy z kolei oddziaływały na sposób motywowania zastosowania warunkowego zawieszenia, jak i na rozstrzyganie omawianego problemu obowiązku sądu uzasadnienia orzeczenia dotyczącego warunkowego skazania. Zaczniemy od stwierdzenia, że w teorii prawa i procesy karnego tego okresu (tak zresztą jak i w Polsce Ludowej) zwykle opiera się obowiązek sądu uzasadnienia orzeczenia warunkowego skazania na ogólnym przepisie procesowym o motywowaniu wymiaru kary (art. 379 § 2 — obecny art. 339 § 2 k.p.k.). Żąda się uzasadnienia ustalenia przewidzianych w ustawie okoliczności do zastosowania tej instytucji. Ponieważ § 2 art. 61 k.k. podaje wyliczenie powodów, dla których ustanawia zawieszenie wykonania kary, przyjmuje się za zasadę, że „sędzia w wyroku musi stwierdzić istnienie takich powodów i odpowiednio je uzasadnić”^{52b}. Zasadniczo inaczej natomiast rozstrzyga się kwestię obowiązku sądu uzasadnienia odmowy warunkowego skazania. W tym zakresie można spotkać pogląd głoszący, że odmowa warunkowego zawieszenia wykonania kary nie wymaga ani odrębnego orzeczenia, ani uzasadnienia, nawet jeśli obrona zgłosiła wniosek o warunkowe zawieszenie. Sąd nie ma obowiązku uzasadniać, dlaczego nie skorzystał z wyjątkowego prawa do zawieszenia wykonania kary, tak samo jak nie jest obowiązany do uzasadnienia, dlaczego nie zastosował, fakultatywnie przewidzianego, nadzwyczajnego złagodzenia kary, orzeczenia utraty praw itp.⁵³. Należy dodać, że mniej skrajne stanowisko żąda jednak od sądu zawsze uzasadnienia orzeczenia zawieszającego wykonanie kary, a wyjątkowo tylko motywowania także odmowy zastosowania warunkowego skazania w przypadkach wyżej wymienionych.

⁵¹ S. Glaser, A. Mogilnicki, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1932, s. 386.

⁵² E. S. Rappaport, *Teoria i praktyka skazania warunkowego w Polsce (1917—1939)*, Warszawa 1939, s. 13—28; J. Makarewicz, op. cit., s. 229; L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego*, Kraków 1936, s. 176; S. Glaser, A. Mogilnicki, op. cit., s. 257; S. Glaser, op. cit., s. 112—126.

^{52a} Np. J. Sawicki, A. Gubiński, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w świetle wytycznych Sądu Najwyższego*, Państwo i Prawo 1958, nr 12, s. 944—961; W. Świda, *Prawo karne*, wyd. 3, Warszawa—Wrocław 1961, s. 251; J. Smoleński, *Z zagadnień warunkowego wykonania kary w postępowaniu rewizyjnym*, Nowe Prawo 1958, nr 11, s. 25—28; J. Śliwowski, op. cit., s. 90, 93,

^{52b} w. Makowski, *Kodeks karny z 1932 r. Komentarz, Część ogólna*. Warszawa 1932, s. 157.

⁵³ S. Glaser, A. Mogilnicki, op. cit., s. 257, 258.

Uzasadnienie warunkowego zawieszenia jako formy wymiaru kary

W teorii prawa i procesu karnego Polski Ludowej przeważa, jak się zdaje, pogląd, który wymaga zasadnie rozważenia kwestii zastosowania lub odmowy zastosowania warunkowego zawieszenia jako formy wymiaru kary, jako integralnej części orzeczenia o karze, a to na podstawie przepisów art. 61 k.k. w związku z art. 54 k.k. i art. 384 pkt 2 k.p.k. Omawiany pogląd w następstwie opiera obowiązek sądu uzasadnienia orzeczenia zastosowania warunkowego skazania lub jego odmowy na ogólnym przepisie art. 339 § 2 k.p.k. o motywowaniu orzeczenia co do wymiaru kary⁵⁴. W związku z tym w literaturze prawa i procesu karnego podkreśla się doniosłe znaczenie prawidłowego uzasadnienia orzeczenia zastosowania lub niezastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary. Jego społeczną funkcję ocenia się tak z punktu widzenia wychowawczych zadań ludowego wymiaru sprawiedliwości, jak i umożliwienia instancji rewizyjnej należytej kontroli podstaw warunkowego skazania⁵⁵. Na krajowej naradzie sędziów we wrześniu 1957 r. w Warszawie m. in. zasadnie podkreślono, że „instrumentem oddziaływania sądu są nie tylko sankcje, zawarte w wyrokach sądowych, ale i uzasadnienia. Jeżeli idzie w szczególności o art. 61 k.k., to — korzystając z niego — sądy winny w przekonywający sposób go uzasadniać”⁵⁶. Należy nadmienić, że prawidłowe uzasadnienie orzeczenia co do warunkowego zawieszenia nastręcza zwykle praktyce sądowej niemałe trudności. Na uwagę zasługują tu rozważania A. Kafarskiego⁵⁷, który stwierdza, że przepis art. 61 k.k. nie zakazuje stosowania warunkowego skazania za przestępstwa szerzące się „nagminnie”; zawieszenie wykonania kary za takie przestępstwa lub odmowa jej zawieszenia mogą nastąpić jednak wówczas, gdy — ze względu na konkretne okoliczności danej sprawy i właściwości osobiste sprawcy — będzie to celowe. Uzasadnienie orzeczenia zastosowania warunkowego zawieszenia lub jego odmowy w omawianym przypadku powinno odpowiadać wymogom art. 339 § 2 k.p.k. i odwoływać się do momentów wskazanych w art. 61 § 2 k.k.; powinno

⁵⁴ L. Lernell, *Wykład prawa karnego, Część ogólna*, skrypt, Warszawa 1961, s. 324—327; Z. Wizelberg, *O istocie warunkowego skazania*. Wojskowy Przegląd Prawniczy 1961, nr 1, s. 37—46, Szerzej por. M. Leonieni, op. cit., s. 41, 125-133.

⁵⁵ S. Kalinowski, *Rewizja nadzwyczajna w polskim, procesie karnym*, Warszawa 1954, s. 111.

⁵⁶ Wypowiedź S. Kurowskiego w dniu 27 IX 1957 r. w dyskusji na Krajowej Naradzie Sędziów w Warszawie, *Prawo i Życie* 1957, nr 21, s. 7.

⁵⁷ A. Kafarski, *Głosa do wyroku SN z dnia 2 X 1956 r., w sprawie III. K.*, OSP 1957, nr 2, s. 118, 119.

ono skonkretyzować przypuszczenie sądu, że oskarżony — mimo niewykonania kary — nie dokona nowego przestępstwa lub też, że zachodzi uzasadnione przypuszczenie, iż warunkowe skazanie nie powstrzyma sprawcy od popełnienia nowego przestępstwa. Rola sądu przy uzasadnianiu omawianego wyroku na tym się nie kończy. Poza tym „w obu przypadkach, ponieważ przy popełnieniu przestępstwa szerzącego się nagminnie stopień winy sprawcy jest większy, a nadto, że przy wymiarze kary sąd bierze również pod uwagę i wzgląd na prewencję ogólną [. . .], należy w uzasadnieniu wyroku w części omawiającej zawieszenie wykonania kary lub odmowę tego zawieszenia wskazać, jak ustosunkował się sąd do kwestii nagminności danego przestępstwa i dla jakich przyczyn w związku z tą nagminnością zastosował lub odmówił zastosowania warunkowego zawieszenia kary. Jest to konieczne, gdyż kwestia nagminnego szerzenia się pewnego przestępstwa w zasadzie zawsze powinna mieć wpływ na wymiar kary, a nadto tylko takie uzasadnienie da możliwość prawidłowej kontroli rewizyjnej orzeczenia co do warunkowego zawieszenia wykonania kary lub jej odmowy”.

O niektórych wątpliwościach co do potrzeby uzasadnienia odmowy warunkowego zawieszenia wykonania kary

Należy stwierdzić, iż cytowane, w zasadzie słuszne wywody A. Kafarskiego zbliżają się do przytoczonych wyżej, a wyrażanych w teorii i w praktyce prawa karnego trafnych żądań uzasadnienia orzeczenia zastosowania warunkowego zawieszenia, jak i jego odmowy, w przypadku zgłoszenia wniosku lub ustalenia podstaw do jego zastosowania⁵⁸. U niektórych jednak przedstawicieli naszej teorii prawa i procesu karnego oraz praktyki sądowej wzbudza zastrzeżenia bądź sam obowiązek uzasadnienia odmowy warunkowego skazania, bądź częściej zakres tego obowiązku. Jako podstawowy zarzut wysuwa się zwykle dyskrecjonalne, swobodnemu uznaniu sądu zastrzeżone uprawnienia warunkowego zawieszenia lub odmowy zawieszenia wykonania kary. Podkreśla się też zbędność uzasadnienia odmowy warunkowego zawieszenia wobec motywowania orzeczonej kary, zwłaszcza w razie oczywistej bezzasadności wniosku o warunkowe zawieszenie.

„Swobodne uznanie sądu” orzeczenia lub odmowy warunkowego skazania

Należytemu wykonaniu obowiązku motywowania orzeczeń, dotyczących warunkowego skazania, poważnie przeszkadza nietrafne rozumienie

⁵⁸ Por. literaturę w przyp. 21; w literaturze zachodniej B. Widmer, op. cit., s. 109, 110.

wspomnianej wyżej koncepcji „swobodnego uznania sądu” co do zastosowania lub niezastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary. Koncepcja ta — do niedawna rozpowszechniona w teorii prawa i procesie karnego oraz w judykaturze naszego Sądu Najwyższego w okresie międzywojennym i w niektórych orzeczeniach, zwłaszcza do 1949 r., w Polsce Ludowej — do dziś pokutuje jeszcze niekiedy w praktyce sądowej. Otóż, we wspomnianej teorii i w praktyce sądowej zwraca się nierzadko uwagę na to, że sąd „może”, lecz nie „musi” odstąpić od reguły ukarania za popełnione przestępstwo. Stosując warunkowe zawieszenie, sąd powinien je uzasadnić. Sąd natomiast nie ma obowiązku motywowania, dlaczego nie zastosował (wychodzącego poza zwykły wymiar kary) warunkowego zawieszenia wykonania kary⁵⁹. Zwolennicy omawianej koncepcji podkreślają wprawdzie tę okoliczność, że granice swobodnego uznania sądu określone są ustawą (u nas przepisem art. 61 § 2 k.k.). Akcentują oni jednak zarazem „całkowicie swobodne” w tych granicach uznanie sądu co do zastosowania lub niezastosowania warunkowego zawieszenia i przyjmują brak obowiązku sądu uzasadnienia odmowy warunkowego zawieszenia wykonania kary, co w następstwie usuwa orzeczenie sądowe spod kontroli judykacyjnej i faktycznie jakby zbliża tak rozumiane „swobodne uznanie” z dowolnością sądu^{59a}. Tak rozumiana koncepcja swobodnego uznania sądu nasuwa więc istotne zastrzeżenia. Do jej przeciwników zaliczyć należy także wielu spośród autorów, którzy uzależniają stosowanie warunkowego zawieszenia wykonania kary tylko od dodatniej prognozy indywidualnej sprawcy. Autorzy ci podkreślają obowiązek sądu: a) zastosowania warunkowego za-

⁵⁹ H. Donnedieu de Vabres, op. cit., s. 630, 636. W naszej literaturze E. S. Rappaport, op. cit., s. 13, 19; S. Śliwiński. *Prawo karne*, Warszawa 1946, s. 502; J. Makarewicz, op. cit., s. 229; W. Wolter, *Zarys systemu prawa karnego*, t. II, Kraków 1934, s. 124.

^{59a} Przepis art. 61 § 2 k.k. (związany z art. 54 k.k.) określa jednak tylko warunki zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary, natomiast nie wskazuje on powodów odmowy zawieszenia wykonania kary, zwłaszcza w razie ustalenia przez sąd dodatniej prognozy indywidualnej sprawcy. Wskazania wyraźniejsze przynosi w tym względzie uzupełnienie art. 54 k.k. przepisem art. 384 pkt 2 k.p.k. i traktowanie warunkowego zawieszenia jako szczególnej formy wymiaru kary. Analogiczne zjawisko obserwujemy przy wykładni art. 58 k.k. W teorii prawa karnego okresu międzywojennego zwracano tu uwagę na to, że ustawa nie daje żadnych wskazówek co do uprawnień sądu do zaliczenia lub niezaliczenia aresztu tymczasowego i w związku z tym stwierdzano: „Swobodna ocena sędziego jest tu ze względu na zupełną niemożność kontroli w całej pełni arbitralna” (W. Wolter, op. cit., s. 94). „Swobodne uznanie sądu”, o którym mowa w art. 58 k.k., pojmuje się natomiast w Polsce Ludowej o wiele inaczej niż w okresie międzywojennym, a to w związku z treścią przepisu art. 408 k.p.k. i właściwszym spojrzeniem na istotę aresztu tymczasowego.

wieszenia w razie ustalenia dodatniej prognozy społecznej, b) uzasadnienia tak zastosowania, jak i odmowy zastosowania warunkowego skazania⁶⁰. Istotnie, „swobodne uznanie” nie oznacza jednak dowolności sądu przy wymiarze kary. Sądowy wymiar kary realizuje bowiem zadania (cele) kary. Dotyczy to tak zwyczajnego (zwykłego), jak i nadzwyczajnego bądź szczególnego wymiaru kary⁶¹. Zasadnie zatem przyjmuje się możliwość naruszenia lub nadużycia uprawnień sądu w zakresie „swobodnego” uznania co do warunkowego skazania nie tylko wówczas, gdy się narusza ustawowe warunki, lecz także wtedy, gdy nie przestrzega się podstaw zawieszenia wykonania kary⁶². W odniesieniu do naszego ustawodawstwa za słusnością powyższych wywodów przemawiają nadto wnioski z analizy obowiązujących przepisów o postępowaniu rewizyjnym.

Postępowanie rewizyjne a uzasadnienie orzeczenia warunkowego skazania

Zwolennicy budzącej wyżej wskazane zastrzeżenia koncepcji swobodnego uznania sądu w zakresie warunkowego zawieszenia kary mieli niejakie oparcie dla swych rozważań w systemie kasacyjnym istniejącym u nas w okresie międzywojennym i w początkowym okresie (do 1949 r.) w Polsce Ludowej^{62a}. W okresie tym uznawano, że zasada swobodnego uznania sądu umożliwia należytą indywidualizację kary; głoszone też poglądy, że słusność wymiaru kary sensu stricto, jak i w formie warunkowego zawieszenia lub odmowy zawieszenia wykonania kary, nie ulega sprawdzeniu kasacyjnemu. Nadzorem kasacyjnym obejmowano w tym względzie li tylko prawidłowość uzasadnienia orzeczenia o karze, a w szczególności zgodność lub niezgodność z ustawą umotywowania zastosowania lub niezastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary (art. 61 § 2 k.k. i art. 379 § 2 k.p.k. — obecny art. 339 § 2 k.p.k.). Inaczej jest w przyjętym u nas systemie rewizyjnym. Wymiar kary nie jest tu pozostawiony swobodnemu uznaniu sądu nie kontrolowanemu

⁶⁰ B. Widmer, op. cit., s. 99—108; V. Schvander, op. cit., s. 150; S. Glaser, A. Mogilnicki, op. cit., s. 257.

⁶¹ M. Leonieni, op. cit., s. 25—28.

⁶² Por. Motywy komisji do § 72 projektu k.k. NRF z 1960 r.

^{62a} Nie przeoczyliśmy tu bynajmniej faktu istnienia tzw. apelacji. Dla naszych jednak rozważań istotna jest nie tyle ilość instancji merytorycznych w systemie kasacyjnym, ile fakt nieposiadania w tym systemie przez Sąd Najwyższy uprawnień do merytorycznej kontroli słusności orzeczeń niższych instancji sądowych, orzeczeń ferowanych na podstawie swobodnego uznania sądu przy ocenie dowodów winy i przy wymiarze kary sensu stricto i w formie warunkowego zawieszenia wykonania tej kary.

merytorycznie przez instancję rewizyjną^{62b}, a uzasadnienie orzeczenia o karze jest tu nieodzowne zwłaszcza dlatego, że sąd rewizyjny ma prawo badać kwestię „rażącej niewspółmierności kary w stosunku do przypisanego czynu” (art. 371 pkt 4 k.p.k.). Na zjawisko to zwraca uwagę Sąd Najwyższy np. w wyroku z dnia 16 IX 1952 r.: „Wobec przejścia kodeksu postępowania karnego od postępowania kasacyjnego do postępowania rewizyjnego ocena meritum sprawy przestała być wyłączną domeną sądu I instancji (orzekającego), pozostawioną jego wyłącznemu uznaniu, lecz podlega kontroli rewizyjnej. Nie może więc sąd rewizyjny uchylić się nie tylko od merytorycznej oceny słuszności orzeczenia o winie, lecz również od oceny słuszności wyroku w zakresie kary. Dotyczy to zarówno samego wymiaru kary, jak i tej części orzeczenia, która odnosi się do zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary. Kontrola słuszności zastosowanej represji karnej (art. 371 pkt 4 k.p.k.) jest jednym z celów postępowania karnego”⁶³. Również i w teorii procesu karnego akcentuje się tezę, że sąd rewizyjny nie może ograniczyć się do uznania (jak to czynił dawniejszy sąd kasacyjny), iż sąd orzekający swobodnie ocenia okoliczności istotne dla wymiaru kary⁶⁴.

Trzeba także stwierdzić, że zwolennicy koncepcji „swobodnego uznania sądu” nie unikają w wywodach swych istotnych sprzeczności. Należy do nich przede wszystkim niemożność wytłumaczenia racji, dla których sąd orzekający, ustalając istnienie ustawowo przewidzianych warunków i dodatniej prognozy indywidualnej (traktowanej jako wyłączna podstawa warunkowego skazania) „może” jednak odmówić zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary⁶⁵. Do takich sprzeczności w rozważaniach innych teoretyków zaliczyć należy także uwagę o istnieniu — w razie ustalenia wyraźnie pozytywnej prognozy społecznej sprawcy przestępstwa — obowiązku sądu do zastosowania i uzasadnienia warunkowego zawieszenia, braku natomiast obowiązku sądu do umotywowania w tymże przypadku odmowy zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary. Odrywając bowiem zagadnienie warunkowego zawieszenia od kwestii wymiaru kary, nie można, naszym zdaniem, sprzeczności tych przekonująco wytłumaczyć powołaniem się na „fakultatywny” charakter przepisu art. 61 k.k., na „wyjątkowe” prawo sądu do stosowania lub niestosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary i „zupełnie więc swobodne uznanie sądu” w tym zakresie⁶⁶.

^{62b} W. Świda, op. cit., s. 246.

⁶³ Por. Państwo i Prawo 1963, nr 5—6, s. 835.

⁶⁴ S. Kalinowski, M. Siewierski, op. cit., s. 421, 451.

⁶⁵ J. Makarewicz, op. cit., s. 214. Por. B. Widmer, op. cit., s. 110.

⁶⁶ S. Glaser, A. Mogilnicki, op. cit., s. 258.

O zakresie obowiązku uzasadnienia odmowy warunkowego skazania

Obowiązek uzasadnienia odmowy warunkowego zawieszenia wykonania kary, w razie zgłoszenia w tym względzie wniosku, jest dość zrozumiały. Bardziej złożony charakter ma kwestia inna. Powstaje mianowicie pytanie, kiedy i w jakim zakresie, w razie niezgłoszenia wniosku o zastosowanie warunkowego zawieszenia, sąd jednak ma obowiązek uzasadnienia odmowy zastosowania zawieszenia wykonania kary. Dla odpowiedzi na to pytanie należy mieć na uwadze wyżej przytoczone rozważania o obowiązku sądu uzasadnienia wymiaru kary. Otóż, obowiązek uzasadnienia odmowy zastosowania szczególnych form indywidualizacji represji karnej, takich np. jak nadzwyczajnego złagodzenia kary, warunkowego zawieszenia, uwolnienia od kary itp., powstaje wówczas, gdy istnieją podstawy do ich zastosowania. Wydaje się teoretycznie słuszne i praktycznie celowe żądanie uzasadnienia odmowy zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania, orzeczonej w rozmiarze poniżej 2 lat, kary pozbawienia wolności sprawcy o wyraźnie dodatniej prognozie społecznej. Nie tylko bowiem przeciętny obywatel, lecz wielu teoretyków i praktyków prawa karnego uznaje wszak wymóg ustalenia dodatniej prognozy indywidualnej za decydującą, a przy tym za wyłączną przesłankę zawieszenia wykonania kary. Przy tego rodzaju koncepcji konsekwentne jest ustalenie obowiązku sądu uzasadnienia odmowy zastosowania warunkowego zawieszenia. Zwolennikami omawianego obowiązku są jednak i ci teoretycy i praktycy prawa karnego, którzy słusznie uzależniają warunkowe zawieszenie nie tylko od ustalenia dodatniej prognozy indywidualnej sprawcy i zadań prewencji specjalnej, lecz także od oceny stopnia społecznego niebezpieczeństwa czynu przestępnego oraz zadań kary, leżących poza prewencją specjalną, zwłaszcza od wymagań prewencji ogólnej. Chodzi o to, że dodatnia prognoza indywidualna i celowość warunkowego zawieszenia z punktu widzenia zapobieżenia szczególnego nie wyłączają bynajmniej w konkretnym przypadku słuszności odmowy zastosowania warunkowego zawieszenia ze względu na ocenę stopnia społecznego niebezpieczeństwa czynu i inne zadania kary.

Znaczenie uzasadnienia wyroku w zakresie orzeczenia odmowy zawieszenia wykonania kary

Uznać należy, że pominięcie przez sąd w omawianych wyżej przypadkach uzasadnienia niezastosowania warunkowego zawieszenia i ograniczenie się do umotywowania bezwarunkowo orzeczonej kary pozbawienia wolności nie byłoby wystarczające. Tak więc — w razie dodatniej prognozy indywidualnej i mniejszego niebezpieczeństwa czynu lub wniosku stron o warunkowe skazanie — nie byłoby trafne ograniczenie się

przy uzasadnieniu bezwarunkowo orzeczonej kary pozbawienia wolności do podkreślenia „nagminności” przypisanego czynu. Tego rodzaju uzasadnienia wymiaru kary są na porządku dziennym, np. w sprawach o drobne kradzieże mienia społecznego. Spotykamy je np. w sprawie Sądu Powiatowego dla m. Łodzi (nr VII Kp. 111/59), w której orzeczono jeden tydzień aresztu i 100 złotych grzywny Janowi K., za kradzież butelki mleka wartości 5 zł 60 gr. Jan K., urodzony w 1940 roku, technik budowlany, o nienagannej dotąd opinii, zarabiający miesięcznie 2400 złotych, dopuścił się czynu wracając w stanie nietrzeźwym nocą z zabawy i pragnąc mlekiem ugasić pragnienie. Pomimo poniesionej odpowiedzialności służbowej, wynagrodzenia szkody, dodatniej prognozy społecznej, sąd nie uwzględnił prośby o warunkowe skazanie; nie uzasadnił też odmowy warunkowego zawieszenia kary, ograniczając się w tym względzie do podkreślenia w motywach wyroku słuszności bezwarunkowego orzeczenia aresztu wobec „nagminności” drobnych zagarnięć mienia społecznego i wymagań przeto zapobieżenia ogólnego. Wydaje się, że tego rodzaju uzasadnienie nie wyjaśnia jednak dostatecznie przyczyn odmowy warunkowego skazania⁶⁷. Nie tłumaczy ono wyraźnie, dlaczego sąd uznał za niemożliwe zrealizowanie zadań kary, zwłaszcza wymagań zapobieżenia ogólnego, za pomocą zawieszenia wykonania celowo ukształtowanej kary aresztu, przy równoczesnym wymierzeniu odpowiednio dolegliwej grzywny, np. wymierzenia warunkowo kary jednego miesiąca aresztu i 1000 złotych grzywny? Należyte uzasadnienie odmowy warunkowego skazania nie sprowadza się li tylko do rozważenia tego samego zagadnienia — wymiaru kary — „od strony negatywnej, tj. nieorzeczenia warunkowego wykonania kary”. Uzasadnienie to musi bowiem skonkretyzować niecelowość orzeczenia warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, mając na uwadze wszystkie elementy wymierzonej „kary”, tj. wysokość mogącej ulec warunkowemu zawieszeniu kary pozbawienia wolności, dolegliwość grzywny, orzekanej równocześnie z tą karą, działanie kary dodatkowej, obowiązek wynagrodzenia zrzędzonej przestępstwem szkody, ewentualnie inne obowiązki w okresie próby, długość tego okresu itd. Omawiane uzasadnienie powinno zatem dodatkowo rozważyć i podkreślić dalsze istotne momenty wiążące się już z funkcjami warunkowego skazania.

UWAGI I WNIOSKI DE LEGE LATA I DE LEGE FERENDA

Dla usprawnienia w omawianym zakresie praktyki sądowej należałoby rozważyć celowość i słuszność uwzględnienia poniższych wniosków de lege lata oraz postulatów zmian de lege ferenda.

⁶⁷ Por. S. Paweła, op. cit., s. 22.

a) Przede wszystkim należałoby właściwie określić w ustawie istotę i podstawy warunkowego skazania, jako szczególnej formy wymiaru kary, której stosowanie zależne jest od rozważenia zarówno prognozy indywidualnej sprawcy, jak i stopnia niebezpieczeństwa społecznego jego czynu i zadań kary. Słuszny krok w tym kierunku czyni projekt k.k. PRL z 1963 r. (art. 78).

b) W kodeksie karnym lub w ustawie procesowej przewidzieć należy obowiązek sądu uzasadnienia orzeczenia zastosowania, jak i odmowy zastosowania warunkowego skazania, oraz obowiązek przewodniczącego rozprawy sądowej pouczenia skazanego o treści i znaczeniu zawieszenia wykonania kary, obowiązkach w okresie zawieszenia i o wyniku upływu próby. Może najprostszym wyjściem byłoby odpowiednie uzupełnienie przepisów § 2 art. 335 i § 2 art. 339 k.p.k.

c) Należałoby nadto uchwalić szersze, uogólniające w omawianym zakresie dotychczasową praktykę sądową, wytyczne Sądu Najwyższego. Wytycznych takich nie zawierają, w szczególności wyżej powołane, postanowienia składu siedmiu sędziów SN z dnia 27 II 1948 r.⁶⁸ i uchwały Całej Izby Karnej SN: z dnia 16 X 1957 r.⁶⁹ i z dnia 23 VI, 24 VI i 8 XII 1961 r. oraz 8 I i 19 I 1962 r.⁷⁰.

d) Już na tle obowiązującego ustawodawstwa praktyka sądowa powinna by zmierzać do należytego w każdym wypadku pouczenia skazanego warunkowo o znaczeniu okresu próby i do bardziej niż obecnie prawidłowego uzasadniania orzeczenia sądu, zarówno co do zastosowania, jak i odmowy zastosowania warunkowego skazania.

Wymienione zmiany ustawy i kierunku rozwoju orzecznictwa, wpływając na jednolitość praktyki sądowej, podniosłyby społeczne znaczenie samej instytucji warunkowego skazania i wychowawczą rolę omawianego Wyroku.

⁶⁸ Por. przyp. 49.

⁶⁹ Por. przyp. 2.

⁷⁰ Por. przyp. 43.